

घडा 3

न्यायालय

आपल्या अधिकारांची अंमलबजावणी
करणे

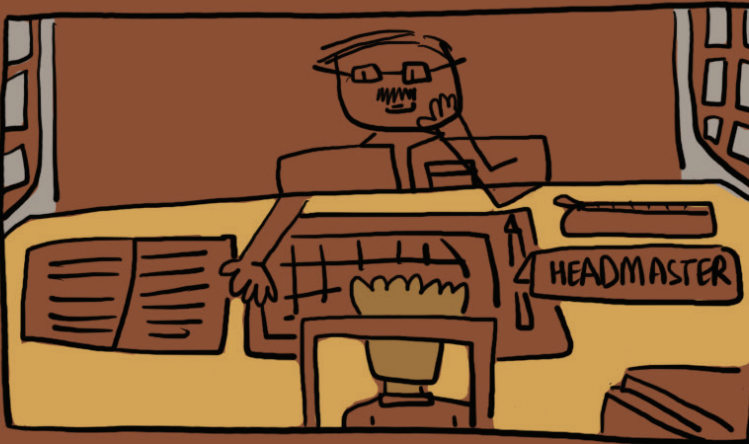
एके काळी, उत्तर भारतातील एका छोट्या गावात मनोज नावाचा शेतकरी राहत होता. त्याने आपल्या शेतात खूप मेहनत केली आणि पिकांची लागवड करण्यासाठी बराच वेळ आणि पैसा गुंतवला. दुर्दैवाने, त्या वर्षी प्रतिकूल हवामानामुळे मनोजची पिके उद्ध्वस्त झाली आणि त्याचे मोठे आर्थिक नुकसान झाले.

सुदैवाने मनोजने सरकारी विमा कंपनीकडून पीक विमा पॉलिसी घेतली होती. त्याने त्याच्या नुकसानभरपाईसाठी विमा कंपनीकडे संपर्क साधला, परंतु कंपनीने काही तांत्रिक कारणे सांगून त्याचा दावा नाकारला. फसवणूक आणि असहायता शोचणारा मनोज स्वतःला अडचणीत सापडला.

मनोजला पीपळाच्या झाडाखाली एका कोपऱ्यात त्रासित आणि रुसलेला पाहून, विवेक - एक स्थानिक शाळेतील विद्यार्थी - त्याच्याकडे पोहोचला आणि त्यानी मनोजला विचारले की तो त्याची काही मदत करू शकतो का. मनोजने विवेकला आपली व्यथा सांगितली. काय करावे सुचेना म्हणून विवेकलाही असहाय्य वाटू लागले.

त्याने या घटनेचा उल्लेख त्याचा शाळेच्या मुख्याध्यापकांशी केला, ज्यांनी त्याला सरकारी विमा कंपनीविरुद्ध कायदेशीर पर्याय उपलब्ध करून देण्याबद्दल सांगितले. विवेकला कुठून सुरुवात करावी हे समजत नव्हते, म्हणून मुख्याध्यापकांनी मनोजला त्याच्या शाळेतील मित्राला भेटायला सांगितले, जो स्थानिक न्यायालयात, कोर्ट सहायक म्हणून काम करत होता. विवेकने दुसऱ्या दिवशी त्याला भेटून माहिती गोळा केली. त्यानंतर विवेकने मनोजला सल्ला दिला आणि त्याला स्थानिक न्यायालयात भेट देण्याची विनंती केली.

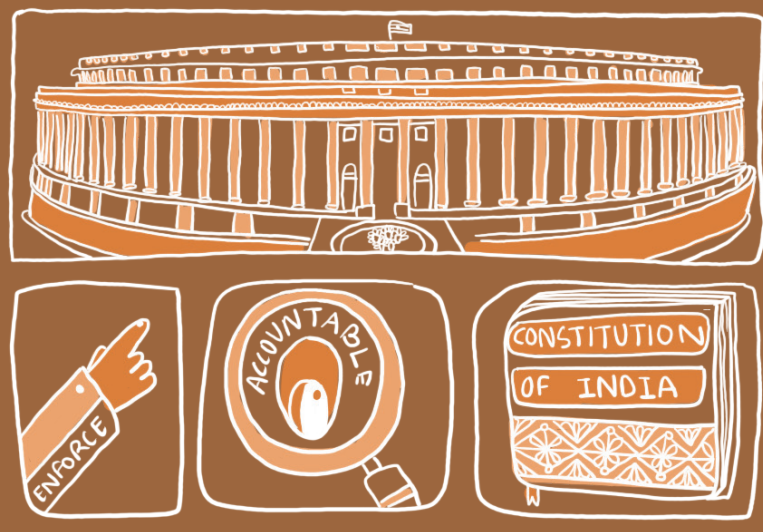
कोर्टात काही वकिलांना भेटल्यानंतर मनोजला आत्मविश्वास वाटला आणि त्याने कोर्टात न्याय मिळवण्याचा निर्णय घेतला. त्याने स्थानिक ग्राहक मंचात केस दाखल केली, त्याच्या नुकसानीची भरपाई आणि विमा कंपनीवर चुकीच्या पद्धतीने विमा नाकारल्याबद्दल कारवाईची मागणी केली. सुरुवातीला मनोजला निधीची कमतरता आणि दीर्घ न्यायालयीन प्रक्रियेसह अनेक अडचणींचा सामना करावा लागला. पण त्याने आपल्या हक्कांसाठी लढण्याचा निर्धार केला आणि कोर्टात त्याचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी वकील नेमला. मनोजसाठी उपयोगी पडल्याने विवेकही आनंदित झाला होता.

अनेक महिन्यांच्या खटल्यानंतर न्यायालयाने शेतकऱ्याची अवस्था आणि त्याच्यावर झालेला अन्याय मान्य केला. न्यायमूर्तींनी विमा कंपनीला मनोजला भरपाई देण्याचे आदेश दिले. विमा कंपनीने या निर्णयाविरुद्ध अपील करण्याचा प्रयत्न केला, परंतु वरच्या न्यायालयाने जिल्हा न्यायालयाचा निर्णय कायम ठेवला आणि कंपनीला मनोजला नुकसान भरपाई देण्याचे आदेश देण्यात आले.

मनोजचा विजय हा केवळ वैयक्तिक विजय नव्हता, तर पीक विम्याच्या दाव्यांबाबत अशाच प्रकारच्या समस्यांचा सामना करणाऱ्या इतर शेतकऱ्यांसाठीही याने कायदेशीर उदाहरण ठेवले. कायद्याने दिलेले अधिकार आणि भारतीय न्यायव्यवस्था हे न्यायाचे एक शक्तिशाली साधन कसे असू शकते याचे ज्वलंत उदाहरण मनोजचे प्रकरण ठरले. यामुळे शेतकरी आणि वंचित गटातील इतर व्यक्तींना कायदेशीर सहाय्य देण्यासाठी आता एक एनजीओ चालवणाऱ्या विवेकलाही खूप प्रेरणा मिळाली.

न्यायालयांचा परिचय

मनोजची कथा प्रेरणादायी आहे पण त्यामुळे अनेक प्रश्नही निर्माण होतात - विवेक अल्पवयीन म्हणून न्यायालयाकडे जाऊ शकतो का? विवेक मनोजच्या वतीने गुन्हा दाखल करू शकला असता का? जनहितार्थ हा गुन्हा दाखल करता आला असता का? सार्वजनिक हिताचे प्रकरण काय आहे?

न्यायालय ही एक संस्था म्हणून भीतीदायक असू शकते. जर तुम्ही कधीही कोणत्याही कोर्टाला भेट दिल्यास, तुमच्या लक्षात येईल की प्रत्येकजण व्यस्त आणि महत्त्वाचा दिसतो - तेथे बाहेरील व्यक्तीला गांभीर्याने घेणे कठीण आहे, विशेषतः जेव्हा ते तरुण असतात कारण तेथे बरेच नियम आणि निर्बंध असतात. जणू काय तुम्ही तिथले नाहीतच?

न्यायालये ही मूलभूत व्यवस्थेचा एक भाग आहेत, जी एक प्रखर आणि सर्वसमावेशक लोकशाही निर्माण करण्यास मदत करतात. नागरिकांचे पारस्परिक संबंध व नागरिक आणि सरकार यांच्यातील अधिकार आणि संबंध कायद्याद्वारे मध्यस्थी करतात आणि न्यायालये कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी जबाबदार असतात. जनतेने न्यायालयांच्या साधनांद्वारे सरकार आणि निवडून आलेल्या प्रतिनिधींना जबाबदार धरणे अपेक्षित आहे. अशा प्रकारे न्यायालये ही सरकारच्या कृतींचे पुनरावलोकन करून, रिट जारी करून, मूलभूत अधिकारांची अंमलबजावणी करून आणि नागरिकांना जनहित याचिकांद्वारे न्यायालयांकडे जाण्याची परवानगी देतात. ह्या यंत्रणा हे सुनिश्चित करतात की सरकार कायदा आणि राज्यघटनेचे पालन करते आणि नागरिकांच्या हक्कांचे संरक्षण करते. सरकार कायदा बनवते आणि कायद्यांची अंमलबजावणी होते याची खात्री करणे हे

न्यायालयांचे काम आहे. न्यायालय कोणत्याही अर्थाने सरकारचे भागीदार नाही; आणि अशी अपेक्षा केली जाते की त्यांनी स्वतंत्रपणे कार्य करावे. कायद्याचे राज्य राखून आणि नागरिकांच्या हक्कांचे संरक्षण करून, न्यायालये लोकशाही मूल्यांना चालना देण्यासाठी आणि प्रत्येकाला न्याय मिळण्याची समानता सुनिश्चित करण्यास मदत करू शकतात.

पण ही तत्त्वे दैनंदिन जीवनात कशी चालतात? एखाद्याला विवेकला वाटले तसे हरवल्यासारखे वाटू शकते. काही मूलभूत गोष्टी आम्हाला आमचा मार्ग शोधण्यात मदत करू शकतात.

कलम 39A

न्यायालयांबद्दल जाणून घेण्यासाठी पुढे जाण्यापूर्वी, लक्षात ठेवा की कायदेशीर मदतीचा अधिकार हा भारतीय राज्यघटनेत अंतर्भूत केलेला मूलभूत अधिकार आहे. घटनेच्या कलम 39A अन्वये, आर्थिक किंवा इतर अपंगत्वाच्या कारणास्तव कोणत्याही व्यक्तीला न्याय नाकारला जाणार नाही याची खात्री करण्यासाठी राज्याला मोफत कायदेशीर मदत देण्याचे निर्देश दिले आहेत.

भारतातील कायदेशीर सहाय्याचा अधिकार सर्व नागरिकांना उपलब्ध आहे, ज्यात महिला, मुले, अनुसूचित जाती आणि जमातींचे सदस्य आणि समाजातील इतर उपेक्षित घटक आहेत ज्यांना कायदेशीर सेवा परवडत नाहीत. कायदेशीर

सहाय्यामध्ये विनामूल्य कायदेशीर सल्ला, प्रतिनिधित्व आणि न्यायालयीन प्रक्रियेच्या सर्व टप्प्यांमध्ये पोलीस स्टेशन ते सर्वोच्च न्यायालयापर्यंत मदत समाविष्ट असू शकते.

विधी सेवा प्राधिकरण कायदा, 1987, कायदेशीर सहाय्याच्या तरतुदीसाठी एक वैधानिक फ्रेमवर्क प्रदान करून ह्या घटनात्मक आदेशाला पुढे लागू करतो. कायदा गरजूंना कायदेशीर मदत देण्यासाठी राष्ट्रीय, राज्य आणि जिल्हा स्तरावर विधी सेवा प्राधिकरणांची स्थापना करतो. फौजदारी खटल्यांमध्ये, जर आरोपी व्यक्तीला वकिल परवडत नसेल, तर न्यायालय त्यांचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी वकिलाची नियुक्ती करू शकते. दिवाणी प्रकरणांमध्ये, ज्यांना खटल्याचा खर्च उचलता येत नाही त्यांना कायदेशीर मदत दिली जाते.

तुम्ही तुमच्या राज्यात, जिल्हा किंवा तहसीलीमध्ये कायदेशीर मदत पुरवणारे विधी सेवा प्राधिकरण ओळखू शकता का?

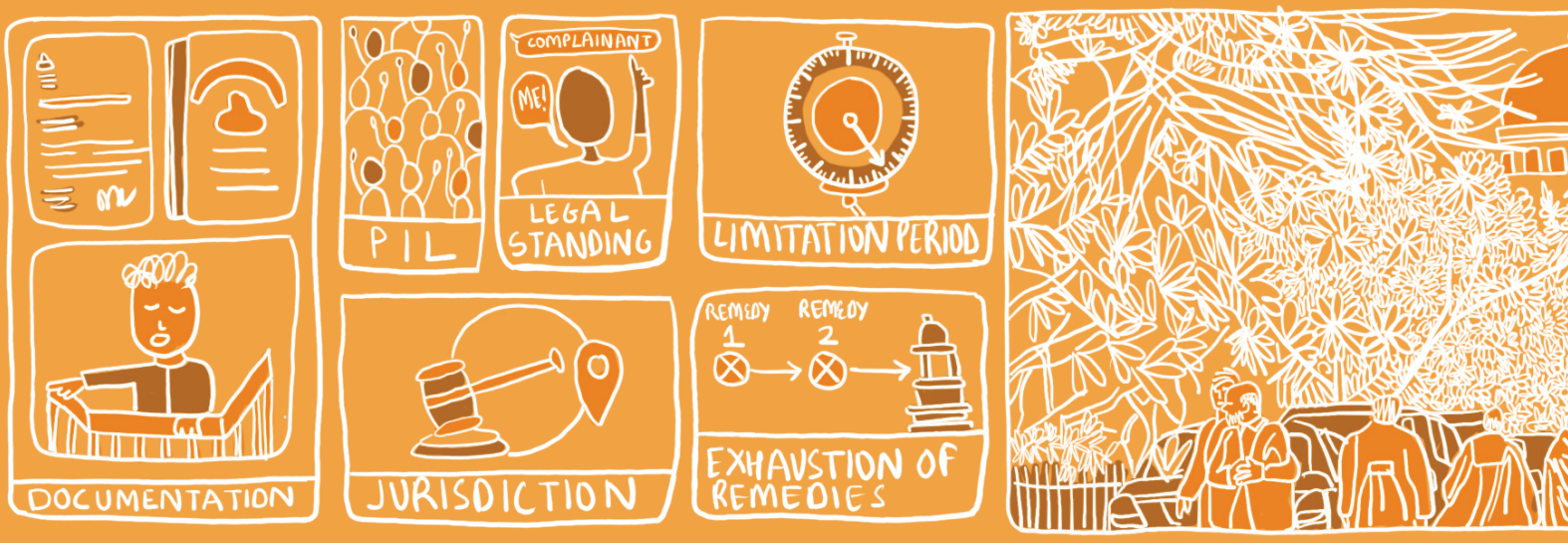
कागदपत्रे, लोक, प्रक्रिया

अता तुम्ही न्यायालयाकडे जाणार आहात. तुम्ही तयारी कशी करता?

(1) **दस्तऐवजीकरण:** कोर्टासमोर तुमची केस प्रस्थापित करण्यासाठी कागदपत्रे राखणे हे सर्वात आव्हानात्मक कार्य आहे. बऱ्याच वेळा, प्रकरणे लिखित कागदपत्रांवर आधारित नसतात आणि त्या उदाहरणांसाठी, साक्षीदार कोण असतील आणि त्यांची साक्ष काय सिद्ध करू शकेल हे लक्षात ठेवणे आवश्यक आहे. म्हणून, वकिलाशी संपर्क साधण्यापूर्वी, शक्य असल्यास, आपण ज्यावर अवलंबून राहू इच्छिता ते सर्व आवश्यक कागदपत्रे गोळा करा. सरकारविरुद्धच्या प्रकरणांमध्ये, जेथे सरकारी अधिकाऱ्याकडून कारवाई अपेक्षित आहे तेथे तुम्ही न्यायालयात जाण्यापूर्वी सरकारी अधिकाऱ्यांना (पदनामाद्वारे) पत्र किंवा अर्ज पाठवणेही महत्त्वाचे आहे. लक्षात ठेवा की अशी विनंती केल्यानंतर, तक्रारीचे निराकरण न झाल्यास तुम्ही वाजवी वेळेत न्यायालयांशी संपर्क साधावा अशी देखील कायदा अपेक्षा करतो.

(2) **कायदेशीर स्थिती:** मालमत्ता, वैयक्तिक नुकसान, गुन्हे आणि सेवा-नोकरी-संबंधित प्रकरणांमध्ये कोर्टात कोणी जावे ह्यासाठी, ह्यासंबंधी नियमांचे उदाारीकरण असूनही, तक्रारदाराने स्वतः कोर्टात जावे अशी न्यायालये अपेक्षा करतात. जर काही मोठे सार्वजनिक हितांचे प्रकरण असेल तरच कोणतीही तिसरी व्यक्ती संपर्क साधू शकते. उदाहरणार्थ, एखाद्या गावात, जर एखाद्या सार्वजनिक शाळेची इमारत धान्य साठविण्यासाठी कोणीतरी ताब्यात घेतली असेल तर कोणतीही व्यक्ती न्यायालयात जाऊ शकते.

(3) **भारतीय कायदेशीर व्यवस्थेत जनहित याचिका** किंवा जनहित याचिका हे एक वैशिष्ट्य म्हणून स्वीकारले गेले आहे जे सामान्य व्यक्तीला, ह्या प्रकरणात वैयक्तिक स्वारस्य नसताना, निर्देश मिळविण्यासाठी उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालयाकडे जाण्याची परवानगी देते. पर्यावरण, इंटरनेट शटडाऊन, कायद्याची

वैधता, न्यायालयीन स्वातंत्र्य, राजकीय पक्षांना देणग्या, ओळख-आधारित गुन्हे, भ्रष्टाचाराची प्रकरणे इत्यादी संदर्भात याचिकाकर्त्यांनी ह्याचा वापर केलेला आहे.

(4) अधिकार क्षेत्र: लक्षात ठेवण्याचा पुढील मुद्दा म्हणजे कोणत्या न्यायालयात जावे. त्याकडे पाहण्याचे दोन मार्ग आहेत. प्रथम, उपायावर अवलंबून, एखाद्याने पुढील पैकी कौनता पर्याय वापरावा हे ठरवावे : स्थानिक न्यायालय, उच्च न्यायालय किंवा कोणतेही न्यायाधिकरणा. दुसरे म्हणजे, कोणत्या न्यायालयाला खटल्याच्या सुनावणीचे अधिकार क्षेत्र असेल, ते स्थान आणि रक्कम यावर अवलंबून असते. एक साधे उदाहरण म्हणून, लखनऊ मध्ये असलेल्या मालमत्तेसाठी, बंगलोरमध्ये दावा करणे शक्य नाही.

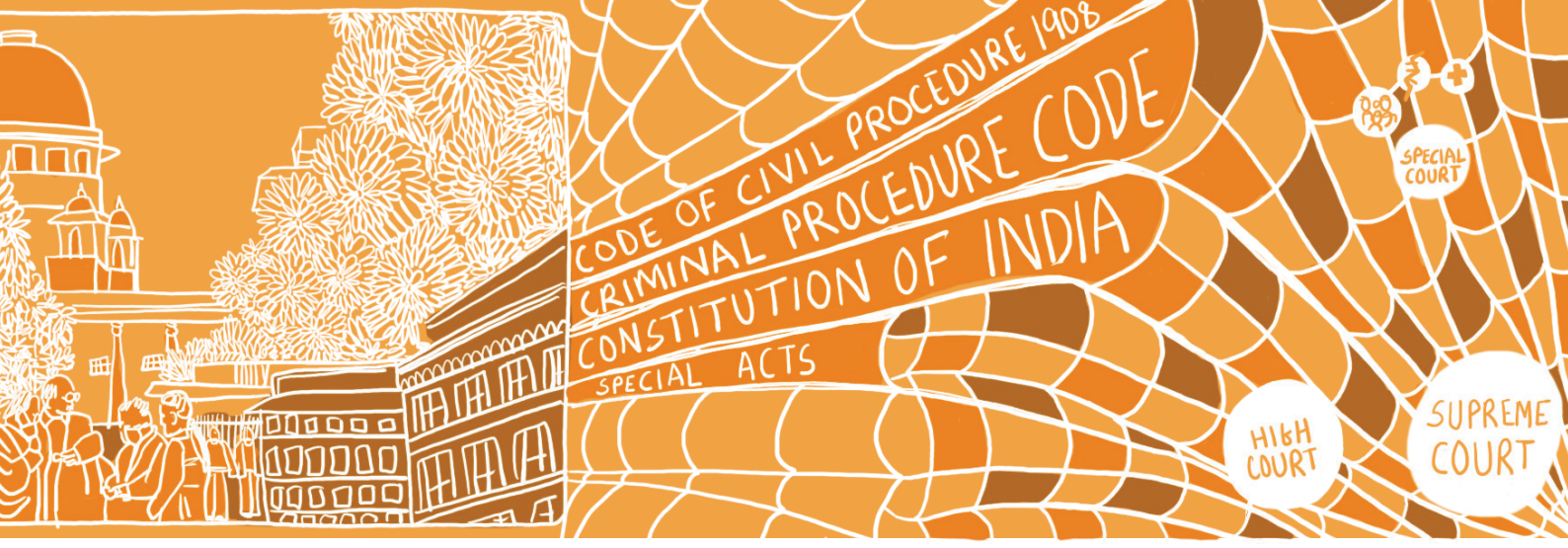
(5) मर्यादा कालावधी: एक विशिष्ट कालावधी असतो ज्यामध्ये केस दाखल करता येते, ज्याला मर्यादा कालावधी म्हणून म्हणतात. विहित मुदतीत खटला दाखल झाला पाहिजे, अशी कायद्याची अपेक्षा आहे; अन्यथा, ते वेळ-प्रतिबंधित असू शकते आणि न्यायालयाद्वारे स्वीकारले जाऊ शकत नाही.

(6) उपाय संपुष्टात येणे: काही प्रकरणांमध्ये, न्यायालयात जाण्यापूर्वी इतर उपाय करणे आवश्यक आहे. उदाहरणार्थ, कामगार विवादात, न्यायालयात केस दाखल करण्यापूर्वी पक्षांना मध्यस्थी करण्याचा प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

अल्पवयीन मुलांनी कोर्टात जाण्यास प्रतिबंध नाही, परंतु कायदेशीर पालक किंवा नेक्स्ट फ्रेंड मार्फत केस दाखल करावी लागेल.

न्याय आणि न्यायालयांपर्यंत पोहोचण्याच्या समस्यांचे समाधान करण्यासाठी, न्यायालयांनी "पत्र याचिका" पद्धत तयार केली आहे. पत्र याचिका अधिकारक्षेत्रांतर्गत, उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालय ह्या प्रकरणाची दखल घेऊ शकते, ह्या प्रकरणाची चौकशी करू शकते आणि ह्या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी संबंधित अधिकारी किंवा व्यक्तींना योग्य आदेश किंवा निर्देश देऊ शकते.

कोणते न्यायालय ?

भारतातील न्यायालय प्रणाली एक क्लिष्ट जाळे असल्याचे दिसून येते परंतु ह्या अराजकतेतही एक अनुक्रम आहे. प्रत्येक न्यायालय एक महत्वाच्या पदानुक्रमाचे पालन करते, जे कोणत्या प्रकारच्या खटल्यांची सुनावणी होते आणि ते कुठे अपील केले जाऊ शकतात यांचे नियम ठरवते.

बहुतेक न्यायालये दि कोड ऑफ सिव्हिल प्रोसिजर, 1908, द क्रिमिनल प्रोसिजर कोड किंवा भारताच्या राज्यघटनेतील कार्यपद्धतीनुसार स्थापन केली जातात, जोपर्यंत ती काही विशेष कायद्यांतर्गत स्थापन केली जात नाहीत.

उच्च न्यायालये आणि सर्वोच्च न्यायालये ही देशातील राज्यघटनात्मक न्यायालये आहेत, याचा अर्थ कायदे मूलभूत अधिकारांचे उल्लंघन करतात की नाही हे तपासण्यासाठी त्यांना खूप विस्तृत अधिकार आहेत - विशेष कायद्यांतर्गत निर्माण केलेली इतर न्यायालये अतिशय विशिष्ट कार्य करतात आणि त्यांचा संबंध विशिष्ट खटल्यांशी असतो क्षेत्र जसे कौटुंबिक विवाद, दिवाळखोरी, विमा इ.

तुमच्या परिसरात फिरून या आणि तुमच्या जवळच्या कोर्टाबद्दल लोकांशी बोला. तुम्ही इंटरनेटची मदतही घेऊ शकता. तुम्हाला कोणते न्यायालय तुमच्या जवळचे वाटते आणि ते खालील न्यायालयांच्या श्रेणीबद्ध व्यवस्थे मध्ये कुठे येते? उच्च न्यायालये त्यांच्या खालच्या सर्व न्यायालयांवर देखरेख करतात - हे न्यायालय कोणत्या उच्च न्यायालयाच्या अंतर्गत येते?

न्यायाधिकरण अर्ध-न्यायिक स्वरूपाचे असणे आणि विशिष्ट विषय हाताळण्यासाठी त्यांची स्थापना केली जाते. प्रलंबितेचे समाधान करण्यासाठी आणि न्यायालयीन प्रणालीमध्ये कार्यक्षमता सुनिश्चित करण्यासाठी त्यांची स्थापना करण्यात आली होती. न्यायाधिकरणांमध्ये कर, जमीन सुधारणा, भाडे आणि भाडेकरू हक्क आणि पर्यावरणविषयक बाबींचा सुद्धा समावेश होतो.

रिट, अधिकार आणि उपाय

राज्यघटनेत, उच्च न्यायालय आणि सर्वोच्च न्यायालयाला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान देण्यात आले आहे. अपीलिय अधिकार क्षेत्राव्यतिरिक्त, उच्च न्यायालय आणि सर्वोच्च न्यायालय ह्यांना रिट (याचिका) जारी करण्याचा अधिकार आहे. रिट हे सरकारी कामकाजाच्या संदर्भात न्यायालयांनी जारी केलेल्या विशेष निर्देशांसारखे असतात, ज्यांची मागणी कोणताही नागरिक करू शकतो. पूर्वीच्या ब्रिटीश राजवटीतील ही व्यवस्था नव्हती, जी अता एक महत्त्वपूर्ण सुधारणा आहे, जिथे कोणताही नागरिक सरकारच्या विरोधात उपाय शोधण्यासाठी उच्च न्यायालय आणि सर्वोच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्राला आवाहन करू शकतो.

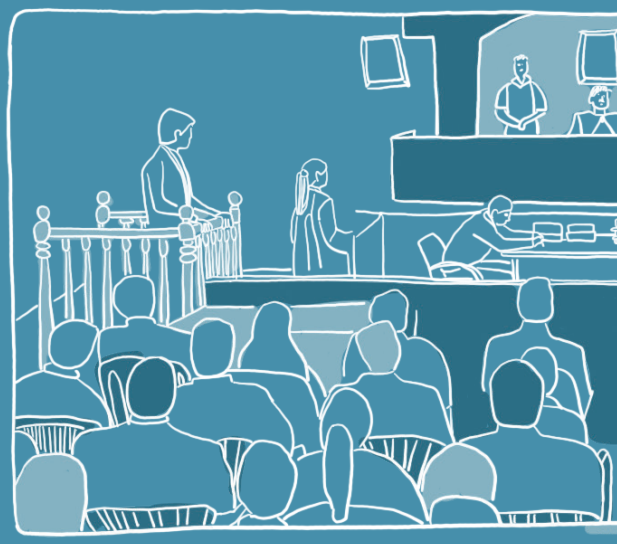
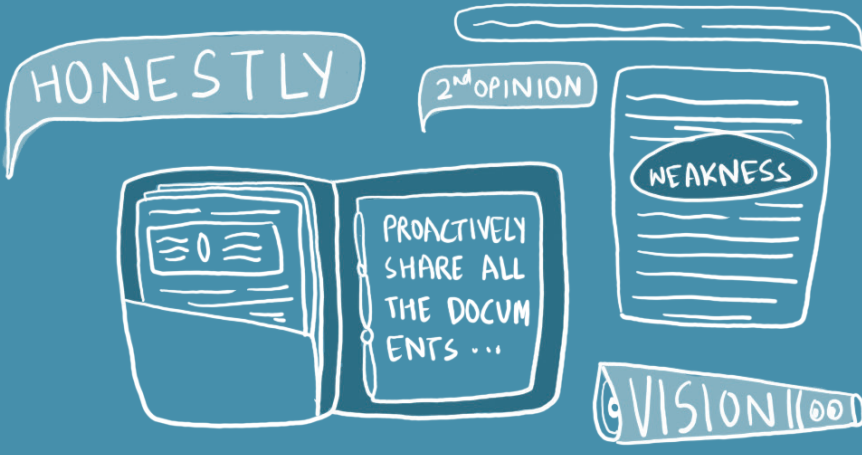
उच्च न्यायालयाला राज्यघटनेचा अर्थ लावण्याचा आणि कायदे आणि कार्यकारी कृतींची घटनात्मक वैधता निश्चित करण्याचा अधिकार आहे. ही एक महत्त्वाची भूमिका आहे, कारण हे सुनिश्चित करते की कायदे आणि कृती संविधानाशी सुसंगत आहेत आणि नागरिकांच्या मूलभूत अधिकारांचे संरक्षण करतात. उदाहरणार्थ, जेव्हा मेनका गांधी ह्यांचा पासपोर्ट रद्द करून परदेश प्रवासाचा अधिकार प्रतिबंधित करण्यात आला, तेव्हा त्यांनी प्रवासाचा अधिकार हा मूलभूत अधिकार असल्याचे जाहीर करण्यासाठी कायद्याने सर्वोच्च न्यायालयात धाव घेतली आणि कायद्याच्या योग्य प्रक्रियेचे पालन केल्याशिवाय सरकार तो अधिकार रोखू शकत नाही.

राज्यघटनेच्या धड्याकडे परत जा आणि कोणत्या अधिकारांसाठी रिट केली जाऊ शकते, हे ओळखण्यासाठी मूलभूत हक्कांवरील विभाग वाचा.

हबीस कॉर्पस: कायद्याचे पालन केल्याशिवाय कोणत्याही व्यक्तीला कोठडीत ठेवता येत नाही. कायद्याच्या अधिकाराशिवाय खाजगी व्यक्तीने किंवा सरकारी एजन्सीद्वारे कोणत्याही व्यक्तीला कोठडीत ठेवले असल्यास, तुम्ही हेबियस कॉर्पसची रिट मागू शकता. उच्च न्यायालयासमोरील अशा रिटवर सुनावणी करताना, पोलिसांनी व्यक्तीला शोधून काढल्यानंतर न्यायालयात हजर करणे अपेक्षित आहे. तथापि, फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 अंतर्गत अधिकारांखाली एखाद्या व्यक्तीला पोलिसांनी अटक केली असेल किंवा प्रतिबंधात्मकपणे ताब्यात घेतले असेल तेथे या रिटची मागणी केली जाऊ शकत नाही.

मॅडेमस: ह्या रिटचा उपयोग सरकारी अधिकारी किंवा सस्थांना त्यांची कामे योग्य रीतीने करण्यासाठी किंवा कायद्यानुसार आवश्यक असलेली कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी केला जातो. जर कोणताही सरकारी अधिकारी कायद्याने त्याला दिलेले कर्तव्य पार पाडत नसेल तर तुम्ही उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालयात जाऊ शकता. अट म्हणून, आदेशाची मागणी करणारी रिट याचिका दाखल करण्या आदि तुम्ही हे लक्षात ठेवावे की उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालयाकडे जाण्यापूर्वी, तुम्ही प्रथम अशा व्यक्तीशी संपर्क साधावा आणि त्याला त्याचे कर्तव्य बजावण्याची विनंती करावी.

सर्टिओरारी: ह्या रिटचा वापर प्राधिकरणांनी किंवा अधीनस्थ न्यायालयांनी किंवा न्यायाधिकरणांनी केलेल्या निर्णयांना आव्हान देण्यासाठी आणि उच्च न्यायालयांना त्यांचे पुनरावलोकन आणि दुरुस्ती करण्यासाठी केला जातो. लक्षात ठेवा की निर्णयाचे पुनरावलोकन करण्यासाठी इतर कोणतेही वैधानिक उपाय असल्यास तुम्ही उच्च न्यायालयात जाऊ शकत नाही. उदाहरणार्थ, सामान्यतः जिल्हा ग्राहक मंचाच्या निर्णयाला रिट अधिकारक्षेत्रात उच्च न्यायालयात आव्हान दिले जाऊ शकत नाही कारण अपील राज्य ग्राहक तक्रार निवारण आयोगाकडे करण्याचे प्रावधान आहे.

प्रोहिबिशन: ह्या रिटचा वापर कनिष्ठ न्यायालयांना किंवा न्यायाधिकरणांना त्यांच्या कायदेशीर अधिकाराच्या पलीकडे जाणारे निर्णय घेण्यापासून रोखण्यासाठी केला जातो.

को वॉरंटो: ह्या रिटचा उपयोग सार्वजनिक अधिकाऱ्यांच्या अधिकारावर प्रश्नचिन्ह निर्माण करण्यासाठी केला जातो आणि त्यांना त्यांच्या पदावर राहण्याचा अधिकार आहे हे सिद्ध करण्यास सांगितले जाते. उदाहरणार्थ, जर एखाद्या व्यक्तीला विशिष्ट पदावर नियुक्त केले गेले असेल परंतु ती निकषांची पूर्तता करत नसेल, तर तुम्ही उच्च न्यायालयात त्या व्यक्ती विरुद्ध को- वॉरंटोची रिट मागू शकता. सर्व रिटपैकी, जेव्हा को वॉरंटोच्या रिटचा विचार केला जातो तेव्हा ह्या संबंधी नियम शिथिल केले जातात.

वकील हे जाणकार व्यक्ती असतात आणि कधी कधी खूप व्यस्त असतात. वकिलांना भेटणे देखील भीतिदायक असू शकते. जर तुम्ही पहिल्यांदा वकिलाला भेटत असाल तर खालील गोष्टी लक्षात ठेवा:

(a) वकिलांची भूमिका तुम्हाला मदत करणे आणि तुमची केस न्यायालयासमोर ठेवणे आहे. तुम्ही त्यांना मदत केली तरच ते तुम्हाला मदत करू शकतात. त्यामुळे तुम्हाला तुमच्या वकिलाशी प्रामाणिक राहावे लागेल आणि त्यांच्या प्रश्नांची काळजीपूर्वक उत्तरे द्यावी लागतील.

(b) तुम्ही स्वतःहून काहीही न लपवता तुमच्याकडे असलेले सर्व दस्तावेज तुमच्या वकिलाला द्यावेत आणि कोणते कागदपत्र कोणत्या बाबतीत उपयुक्त आहेत, हे तुम्ही नाही तर तुमच्या वकिलाने ठरवावे.

(c) केसमधून तुम्हाला काय हवे आहे ह्याबद्दलची तुमची अपेक्षा वकिलाला कळवा.

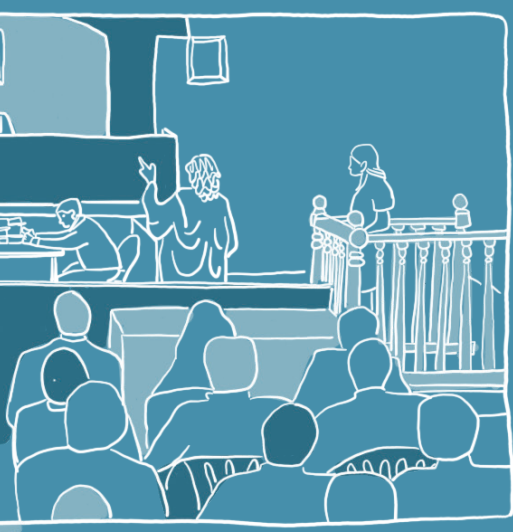
(d) काहीवेळा वकीलही तुमच्या केसमधील कमकुवतपणा दाखवतील. हे एक चांगले लक्षण आहे कारण वकील तुमच्या केसमध्ये रुचि घेत आहे आणि तुमच्याशी प्रामाणिकही आहे.

(e) तुम्हाला परवडत असल्यास दुसऱ्या वकिलाचा सल्ला घेण्यास अजिबात संकोच करू नका.

तुम्हाला वकील परवडत नसेल पण त्याच वेळी कायदेशीर मिळणारी मदत घ्यायची नसेल, तर तुम्ही "व्यक्तिगतरित्या तुमची केस लढू शकता". व्यक्तिगतरित्या अभियोक्ता असे लोक असतात जे अन्यथा सुसंगत असतात आणि त्यांच्या समस्या न्यायालयासमोर कायदेशीर ठेवू शकतात.

वकिलाशी भेट

कोर्टरूममध्ये प्रवेश केला

कोर्टरूम ही अशी ठिकाणे आहेत जिथे न्यायाधीश आणि वकील यांच्यात खटल्याबद्दल संभाषण होते. सामान्यतः, ह्या संभाषणातून याचिकाकर्त्याला वगळले जाते. जोपर्यंत न्यायालये तुम्हाला प्रश्न विचारत नाहीत, तोपर्यंत मध्ये बोलणे योग्य नाही. प्रत्येकाने न्यायालयाच्या आत अत्यंत आदर दाखवावे आणि मर्यादा पाळाव्यात पाहिजेत. आपण खालील टिप्पण्या लक्षात ठेवाव्यात:

- योग्य कपडे घाला.
- वेळेचा आदर करा
- मध्ये बोलू नका;
- न्यायालयाच्या परवानगीने आणि तुमच्या वकिलाला सूचना देऊन बोला;
- शांतता राखा.
- लक्षपूर्वक ऐका;

भारतातील न्यायव्यवस्थेतील सर्वात मोठी समस्या न्यायनिवाड्यातील 'विलंब' आहे.

अडथळे/जोखीम

आर्थिक: ज्यांच्यासाठी खटल्याचा खर्च अडथळा ठरतो त्यांचे आर्थिक अडचण दूर करण्यासाठी त्यांना भारतात कायदेशीर सहाय्याच्या तरतुदीद्वारे उपलब्ध केला जातो. कायदेशीर सहाय्याचा अधिकार भारतीय राज्यघटनेत अंतर्भूत आहे आणि विधी सेवा प्राधिकरण कायदा, 1987 मध्ये देखील प्रदान

केला आहे. ह्या कायद्यांतर्गत, त्यांना कायदेशीर मदत देण्यासाठी राष्ट्रीय, राज्य आणि जिल्हा स्तरावर विधी सेवा प्राधिकरणांची स्थापना करण्यात आली आहे. तथापि, भारतातील कायदेशीर मदत प्रणाली मोठ्या ताणाखाली आहे ज्यामुळे चांगल्या आणि प्रभावी कायदेशीर सेवांमध्ये कमतरता निर्माण होते.

न्याय व्यवस्थेतील वेळ आणि विलंब: भारतीय न्यायालयांमध्ये होणारा विलंब हा न्याय मिळवण्याच्या मार्गावर महत्त्वाचा अडथळा आहे. अपुऱ्या पायाभूत सुविधा, संसाधनांचा अभाव, अतिरिक्त भार असलेली न्यायालय प्रणाली आणि लांबलचक प्रक्रिया ह्या विविध कारणांमुळे विलंब होऊ शकतो. त्यामुळे न्यायालयात जाण्याचा अधिकार असूनही, विलंबामुळे हा अधिकार अनेकदा निरर्थक वाटू लागतो. न्यायालये पक्षांना त्यांच्या विवादांचे निराकरण करण्यासाठी पर्यायी विवाद निराकरण यंत्रणेचा अवलंब करण्यास प्रोत्साहित करतात.

प्रक्रियात्मक अडथळे: न्यायालयासमोर दाखल केलेले अर्ज आणि याचिका योग्य आकारात न्यायाधीशांपर्यंत पोहोचतील याची खात्री करण्यासाठी प्रत्येक न्यायालयात एक यंत्रणा असते. त्यामुळे खटला दाखल करताना त्याचे स्वरूप आणि सामग्रीवर काही आक्षेप असतील अशी अपेक्षा करावी. उदाहरणार्थ, सर्वोच्च न्यायालयात खटला दाखल करताना, अधिकृत इंग्रजी भाषांतराशिवाय स्थानिक भाषेतील कोणतेही दस्तऐवज संलग्न करण्याची परवानगी नाही. अनेक इतर प्रक्रियात्मक आवश्यकता आहेत.

शब्दकोष

प्रतिज्ञापत्र:

एक कायदेशीर दस्तावेज ज्यावर शपथ घेतलेल्या व्यक्तींनी तथ्य सांगितले आहे. प्रतिज्ञापत्र न्यायालयासमोर काही तथ्यांची पुष्टी करते. मनोजच्या कथेत, प्रतिज्ञापत्र कायदेशीर दस्तावेज म्हणून वापरले जाऊ शकले असते, मनोजने त्याच्या विमा दाव्याबद्दलचे तथ्य न्यायालयासमोर शपथेवर सांगितले.

दिवाणी प्रकरणे:

करार किंवा मालमत्ता ह्यासारख्या गोष्टींबद्दल लोक किंवा संस्थांमधील कायदेशीर विवाद, पीक विम्याच्या दाव्यावरून मनोजचा विमा कंपनीशी झालेला वाद हे दिवाणी प्रकरणाचे उदाहरण आहे, जिथे त्याने कराराच्या प्रकरणासाठी कायदेशीर निराकरणाची मागणी केली होती.

न्यायालयांची पदानुक्रम:

न्यायालयांची क्रमवारी, ज्यामध्ये काहीना इतरांपेक्षा अधिक अधिकार आहेत. पदानुक्रमात पुढे असलेल्या न्यायालयांना खालच्या न्यायालयांच्या आदेशांचे पुनरावलोकन करण्याचा आणि त्यांना बाजूला ठेवण्याचा किंवा त्यांच्या निर्णयाची पुष्टी करण्याचा अधिकार आहे.

अधिकार क्षेत्र:

काही प्रकरणे ऐकण्याची आणि त्यावर निर्णय घेण्याची न्यायालयाचे अधिकार. ज्या कोर्टात मनोजने केस दाखल केली त्या कोर्टाला विमा दाव्यांशी संबंधित प्रकरणांवर सुनावणी घेण्याचा आणि निर्णय घेण्याचा अधिकार होता.

मर्यादा:

कायदेशीर खटला दाखल करण्याची कालावधि मर्यादा.

अल्पवयीन:

मेजौरिटी कायदा, 1875 अनुसार, 18 वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या कोणालाही भारतात अल्पवयीन मानले जाते.

नोटरी:

"पब्लिक नोटरी" म्हणूनही ओळखले जाते, ह्या अशा व्यक्ती आहेत ज्यांना त्यांच्या कायदेशीर वैधतेची पुष्टी करण्यासाठी साक्षीदार आणि कागदपत्रांवर स्वाक्षरी करण्यासाठी अधिकृत आहे. नोटरी वकील किंवा फक्त अधिकृत अधिकारी असू शकतात. नोटरी सर्व न्यायालयांच्या परिसरात आढळू शकतात जिथे तुम्ही कागदपत्रे नोटरी करून घेऊ शकता आणि त्यावर स्वाक्षरी आणि शिक्का लावू शकता

कायदेशीर उदाहरण:

भूतकाळातील न्यायालयाचा निर्णय जो भविष्यात तत्सम प्रकरणांचा निर्णय घेण्यास मदत करू शकतो. न्यायालयात मनोजच्या विजयाने एक कायदेशीर उदाहरण प्रस्थापित केले, ज्याने भविष्यात अशाच प्रकरणांसाठी मार्गदर्शन केले, विशेषतः इतर शेतकऱ्यांना, ज्यांना पीक विम्याच्या दाव्यांमध्ये समस्या येत आहेत.

नियम:

नियम हे एक मार्गदर्शक पुस्तक आहे जे आम्हाला कायदे अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यास आणि त्यांचे पालन करण्यास मदत करते. बऱ्याच वेगवेगळ्या परिस्थिती असल्याने, कायदेकर्ते प्रत्येक गोष्टीसाठी कायदे करू शकत नाहीत. म्हणून, ते यासाठी "नियम" तयार करतात. हे नियम सरकारी विभागांद्वारे बनवले जातात आणि मुख्य कायद्यांचे योग्य प्रकारे पालन कसे करावे याबद्दल तपशील प्रदान करतात. कायद्यांचे अचूक पालन करण्यासाठी काय करावे हे प्रत्येकाला माहित आहे हे सुनिश्चित करण्यासाठी अतिरिक्त माहिती जोडण्याचे काम हे नियम करतात

कायदे:

कायदेकर्त्यांनी बनवलेले लिखित कायदे. कायदे म्हणूनही ओळखले जाते, हे "बेअर ऍक्ट्स" म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या पुस्तकांमध्ये समाविष्ट आहेत. कायदे धड्यांमध्ये विभागले गेले आहेत जे पुढे विभाग आणि उप-कलमांमध्ये विभागले गेले आहेत.